

KWESTIE VAN LEZEN

Deel 11

Leesplezier voor kinderen met leesproblemen

Achtergronden en praktische tips voor leerkrachten

Lezen

STICHTING LEZEN

Leesplezier, ook bij leesproblemen?

Met redelijk gemak vlot en begrijpend leren lezen is niet voor alle kinderen weggelegd. Een deel van de kinderen heeft een leesprobleem. De aard en de ernst van leesproblemen kan verschillen. Een leesprobleem (zoals dyslectie) kan direct veroorzaakt worden door een leerstoornis of is een indirect gevolg daarvan (bijvoorbeeld concentratieproblemen). In deze brochure beperken we ons tot de kinderen in het regulier onderwijs die ondanks hun (aangeboren) beperking of stoornis het onderwijs met enige doelgerichte extra steun bij lezen kunnen volgen. Het gaat onder meer om kinderen met dyslexie, een taalontwikkelingsstoornis, gedrags- en concentratieproblemen of een combinatie hiervan (comorbiditeit). Niet alleen het technisch leesonderwijs, maar ook de leesbevordering moet tegemoetkomen aan hun specifieke behoeftes en mogelijkheden.

Het stimuleren van leesplezier en leesmotivatie door het inrichten van de leesomgeving, het aanpassen van het boekenaanbod en het aanbieden van verschillende leeswerkvormen zal voor deze lezers maatwerk moeten zijn, willen zij hiervan kunnen profiteren. Overigens zullen ook kinderen met leesproblemen zonder aangeboren beperking baat hebben bij de hier geschetste verrijking van het leesklimaat op school.

Uit onderzoek weten we dat:

- kinderen met dyslexie met de juiste hulp foutloos, maar niet moeiteloos, kunnen leren lezen (De Jong, Van der Leij, 2003);
- slecht kunnen lezen en niet willen lezen een vicieuze cirkel is: lezen lukt niet goed en is daarom niet leuk. Dit leidt tot vermindering en verdere afname van de leesvaardigheid (A. Smit., J. de Jong Weisman: Het geheim van lezen);
- kinderen met leer- én leesproblemen baat hebben bij een veilige omgeving met een duidelijke structuur en expliciete instructie in kleinere stappen, succeservaringen en zelfbeschikking (Wentink, Van Oorschot, 2010. Scheltinga, 2016).

Over wie gaat het?

- Dyslectische kinderen. Rond de vier procent van de kinderen in het regulier onderwijs is dyslectisch. Door betere screening wordt dyslexie tegenwoordig vaker herkend dan vroeger. Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking. Dyslectische kinderen hebben dus moeite met vlot (leren) lezen. Dit kan ook hun begrip van de tekst belemmeren.
- Kinderen met ADHD. Zij zijn hyperactief, impulsief en hebben concentratieproblemen. Bij ADD is er wel sprake van aandachtsproblemen, maar niet van hyperactiviteit. ADHD gaat vaak samen met andere aangeboren problemen, zoals een autistische stoornis, of motorische problemen. Ongeveer vijf procent van alle kinderen heeft een vorm van ADHD en bijna de helft van hen is dyslectisch. Kinderen met AD(H)D hebben vaak moeite met geconcentreerd (langere) teksten lezen.
- Kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum (ASS). Zij worden gekenmerkt door een verminderd vermogen tot sociaal contact en communiceren, en door beperkte, repetitieve gedragspatronen, interesses of activiteiten. Eén procent van alle kinderen heeft een vorm van autisme. Deze kinderen nemen alles wat ze horen en lezen vaak heel let-

terlijk en begrijpen fictieve teksten niet goed.

- Bij specifieke taalontwikkelingsstoornissen (TOS) is er sprake van ernstige spraak- en/of taalproblemen die niet kunnen worden verklaard door gehoorproblemen, een hersenbeschadiging of andere stoornis. Leerlingen met TOS hebben een verhoogd risico om technische leesproblemen en problemen met begrijpend lezen te ontwikkelen.

Voor al deze beperkingen geldt dat alleen professioneel diagnostisch onderzoek kan vaststellen of er sprake is van een stoornis. Leerlingen die zeer beperkt zijn in hun leer mogelijkheden zijn te vinden in het speciaal (basis)onderwijs.

Dyslexie: een specifieke leesstoornis

Dyslexie is een ernstige en hardnekkige stoornis die specifiek betrekking heeft op lezen. Het probleem doet zich voor bij (technisch) lezen en/of spellen, maar niet op andere leergebieden. Het leesprobleem kan natuurlijk wel ook het leren belemmeren bij andere vakken waarbij gelezen moet worden.

Dyslectisch? Veel lezen!

Leerlingen met dyslexie zouden, net als andere leerlingen met leesproblemen, juist veel moeten lezen. De kans op motivatieproblemen en falen, uitmondend in een negatief zelfbeeld en stress, is groot. Daarom is, naast doelgerichte leesbegeleiding, een niet-aflatende aandacht voor de leesmotivatie en voor succeservaringen cruciaal, net als bij kinderen met andere leesproblemen.

Welke hulpmiddelen zijn er?

Het voert te ver om hier het aangepast leesonderwijs en de (digitale) hulpmiddelen te beschrijven die kinderen met dyslexie kunnen helpen vlot te leren lezen (zie masterplan-dyslexie.nl, technischemaatjes.nl en protocollen van het Expertisecentrum Nederlands). Net als voor het leren lezen, zijn er voor het met plezier lezen de nodige toepassingen. De bekendste zijn de Daisyspeler (leest teksten voor), Yoleo (een

soort leeskaraoke), Makkelijk Lezen en luisterboeken (onder meer Superboek.nl). Voor het gebruik van sommige van deze hulpmiddelen is wel een verklaring leeshandicap vereist (zie Dedicon-educatief.nl en passendlezen.nl).

NB Er is veel discussie over het nut van de 'dyslexieletter'. De wetenschap vindt nauwelijks resultaten, maar gebruikers oordelen positief over dit lettertype. Het lijkt voornamelijk dat vooral de grotere afstand tussen de woorden het lezen makkelijker maakt.

Hoe stimuleer je de leesmotivatie bij leesproblemen?

De kans dat kinderen met leesproblemen positieve leeservaringen opdoen is kleiner dan bij andere kinderen. Door het niet vlot kunnen lezen en/of begrijpen van teksten raken ze gedemotiveerd. Wat kun je doen om hen enthousiaster te maken voor lezen?

1. Zorg voor zo veel mogelijk succeservaringen. Kinderen hebben vaak al een verleden van falen dat tot een negatieve attitude heeft geleid.
2. Sluit altijd aan bij de interesses van kinderen en wissel werkvormen af.
3. Hanteer hoge, reële verwachtingen: geef leerlingen het gevoel dat ze iets kunnen. Samen doelen vaststellen en aangeven hoe ze worden getoetst, helpt hen.
4. Bied leesactiviteiten aan die een haalbare uitdaging zijn.
5. Geef kinderen een grote mate van autonomie en zeggen-

schap over het eigen leesproces. Begeleid ze goed in het kiezen van boeken voor vrij lezen, maar laat de keuze aan hen over.

6. Lees voor (ook in de bovenbouw) en werk met luisterboeken.
7. Gebruik ook 'direct bruikbare' teksten: recepten, gebruiksaanwijzingen etc.
8. Introduceer eventueel een beloningssysteem dat consequent wordt toegepast: een sticker voor een gelezen boek. Bij tien stickers een cadeautje. Uiteindelijk neemt de intrinsieke motivatie, het plezier in het lezen, het over van de extrinsieke stimulans.

Om kinderen met leesproblemen aan het lezen te houden, helpt het te werken aan een positiever zelfbeeld en zelfvertrouwen. Hiervoor is het nodig dat kinderen slagen in wat ze doen en positief bekrachtigd worden. In de onder- en middenbouw kunnen voordoen, (interactief) voorlezen en visualiseren daarbij helpen. Bij het voorlezen is het voor deze leerlingen belangrijk dat zij precies weten wat er van hen verwacht wordt. Mogen ze alleen luisteren of moeten ze het verhaal later (deels) kunnen navertellen?

TIP:

Ouders van kinderen met concentratieproblemen of een taalontwikkelingsstoornis zijn geneigd minder voor te lezen. Help hen in het bijstellen van hun verwachtingen en het kiezen van leesmaterialen. Zo houden uitklapboeken of boeken over hun hobby de aandacht van ongeconcentreerde kinderen langer vast.

Schep een geletterde leeromgeving

De inrichting van de leeromgeving speelt voor alle kinderen een belangrijke rol in de motivatie om te gaan en te blijven lezen (Chambers, 2012). Voor kinderen met lees- en leerproblemen is een ondersteunende taalleeromgeving die nauw aansluit bij de activiteiten in de klas en bij hun interesses

extra belangrijk. Een boekenhoek in de klas, een woord- en lettermuur, een woordweb, een verteltafel, gedichtmagneten, boekfiguren als knuffels, een nieuwsprkbord met eigen teksten, posters over een boek of posters met lees- en spellingstrategieën geven leerlingen houvast bij hun (lees)activiteiten. De toegang tot het multimediale aanbod, zoals websites van kinderboekenschrijvers, maar ook luisterboeken, verfilmde boeken, digitale (prenten)boeken en lees- en schrijfhulpprogramma's horen bij een talige leeromgeving. Door aan het begin van het schooljaar met kinderen te praten over hun belangstelling en hobby's kan de inrichting van de leesomgeving, inclusief het boekenaanbod, worden afgestemd op hun behoeftes.

TIP:

Geef kinderen ook gedurende het schooljaar inspraak bij de aanschaf van nieuw leesmateriaal. Dat verhoogt hun betrokkenheid.

Pas het boekenaanbod aan

Op alle scholen zou het boeken- en tijdschriftenaanbod gevarieerd moeten zijn, met verschillende genres en verschillende niveaus (rekening houdend met het leesniveau en de belevingswereld). Een frontale presentatie en een actueel aanbod maken een collectie aantrekkelijk voor kinderen. Een kaartje 'nieuw' markeert de nieuwe boeken. In plaats van de taalarme AVI-boeken kunnen kinderen met leesproblemen tijdens het vrij lezen kiezen voor boeken van makkelijklezenplein.nl. Zorg dat deze boeken goed herkenbaar zijn in de schoolbibliotheek. Voor een deel van de leerlingen met een autistische stoornis die zich moeilijk kunnen inleven in een verhaal en die figuurlijk taalgebruik niet begrijpen, is vooral leesmateriaal (boeken en tijdschriften) met feitelijke informatie interessant. Voor het verhogen van zelfbegrip en -acceptatie zijn voor kinderen met een stoornis boeken waarin hun eigen situatie aan bod komt onmisbaar. Het schrijven en voorlezen van eigen ervaringsverhalen kan effectief zijn voor kinderen met ASS en kinderen met ADHD (methodiek Social Stories).

TIP:

Door fictieverhalen te koppelen aan non-fictieteksten over hetzelfde onderwerp leren kinderen een verzonnen verhaal te koppelen aan de werkelijkheid. De emotionele lading van het fictieverhaal maakt de informatieve teksten betekenisvol voor ze. Bovendien komen ze dezelfde begrippen in verschillende contexten tegen.

Tot slot: let bij de keuze van de boeken op dat de relatie tussen tekst en beeld duidelijk is. Ook moet het boek 'rustig en overzichtelijk' zijn, dus bijvoorbeeld zonder tekst die door beeld loopt.

Kies een motiverende boekverwerking

De gouden regel voor boekverwerking is: kies alleen voor werkvormen die de leesmotivatie verhogen. Laat zeker geen boekverslagen of uittreksels maken. Laat kinderen bijvoorbeeld aan elkaar vertellen over het boek, een (korte) beoordeling schrijven, spelen met de verteltafel of een poster maken over het boek.

TIP:

Theaterlezen waarbij teksten op een speelse manier herhaald worden, kan kinderen met leesproblemen helpen.

Verder lezen

In deze brochure wordt een ingewikkelde problematiek in vogelvlucht beschreven. Er zijn veel documenten die uitgebreid ingaan op het signaleren van leesproblemen, het begeleiden van de leesontwikkeling van kinderen met leesproblemen, handelingsplannen en interventieprogramma's.

Meer informatie?

Nuttige websites

www.makkelijklezenplein.nl: boekenaanbod makkelijk lezen

www.technischemaatjes.nl: ICT-toepassingen voor mensen met lees- en spellingsproblemen

www.aangepastlezen.nl: aanbod voor kinderen en volwassenen met een leesbeperking

www.leesplein.nl: boekenaanbod op thema

www.steunpuntdyslexie.nl: informatie voor ouders en docenten

www.masterplandyslexie.nl: nieuwe (wetenschappelijke) bevindingen

www.levendeboeken.nl: geanimeerde prentenboeken

www.lexima.nl: hulpmiddelen bij dyslexie

www.dedicon-educatief.nl: hulpmiddelen bij dyslexie

www.leermiddelenplein.nl: voor educatieve software

Literatuur

Blomert, 2016, Protocol Diagnostiek en Behandeling, www.cvw.nl.

Chambers, A. Leespraat, NBD Biblio, 2012.

Jong, P. de, & Leij, A. van der (2003).

Developmental changes in the manifestation of a phonological deficit in dyslexic children learning to read a regular orthography. *Journal of Educational Psychology*, 95, 22-40.

Kleijnen, R. e.a. (2008). Diagnose en behandeling van dyslexie. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland (geheel herziene versie). Bilthoven: Stichting Dyslexie Nederland.

Met lezen aan de slag in cluster 4, een katern bij de protocollen leesproblemen en dyslexie. H. Wentink, N. van Oorschot, KPC groep, Den Bosch, 2010.

Colofon

Tekst: Stichting Lezen

Eindredactie: Stichting Lezen

Foto's: Shutterstock

Vormgeving: Eindeloos, Den Haag

Drukwerk: Edauw en Johannissen Drukkerij

Uitgave van Stichting Lezen, 2017

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
T 020 6230566
www.lezen.nl

Lezen

STICHTING LEZEN